

Подстратегија за рурален развој на општина Гази Баба (Нацрт верзија)

Центар за економски анализи (ЦЕА)

Декември 2009, Скопје

До: Г-дин Тони Трајковски
Градоначалник на општина Гази Баба
1000 Скопје,
Република Македонија

КОПИЈА: Г-дин Сашо Трајков и останатите членови на УК
Тим лидер за ЛЕР
1000 Скопје,
Република Македонија

Датум: Декември 2009

Почитувани,

Центарот за економски анализи ја поднесува Нацрт Подстратегијата за рурален развој за периодот 2010 – 2013 за усвојување од страна на Управниот Комитет.

Со почит,

Марјан Николов

Претседател на ЦЕА

Содржина

1. ПРЕДГОВОР	5
2. ВОВЕД	7
3. МЕТОДОЛОГИЈА И ЦЕЛИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	10
4. ПРЕГЛЕД НА ТЕКОВНАТА СОСТОЈБА И УСЛОВИ ЗА РУРАЛЕН РАЗВОЈ ВО ОГБ	12
5. МОЖНОСТИ И НАСОКИ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА СОЦИО- ЕКОНОМСКАТА СОСТОЈБА	28
6. СТУДИИ НА СЛУЧАЈ ЗА ТИПИЧНИ СЕЛА ВО ОПШТИНАТА	40
7. АНЕКС	41

БЛАГОДАРНОСТ

Општина Гази Баба се заблагодарува на членовите на ЛЕР тимот, на бизнис заедницата, земјоделските здруженија, академската заедница и на граѓаните за укажаната поддршка и учеството во изработката на овој стратешки документ.

Членови на Управниот Комитет за изработка на подстратегијата за рурален развој на ОГБ беа:

Тони Трајковски, Градоначалник на ОГБ
Сашо Трајков, Тим лидер
Марјан Николов, ЦЕА
Весна Гарванлиева, ЦЕА
Христина Ципушева, ЦЕА
Христијан Ристески, ЦЕА
Никола Ветаџокоски, Виталиа Скопје
Момчило Ивановски, Бонум Скопје
Сашо Косев, Промес Скопје
Марика Зафировска, раководител на Сектор за финансии
Јагода Симовска, раководител на Сектор за урбанизам
Ицко Стојановски, ЈКП Гази Баба 2007
Марија Апостолова, ЛЕР
Ружица Блажевска, ЛЕР
Демиралли Ислами, ЛЕР
Александар Крстевски, здружение на земјоделци Каварџик – Скопје
Ласте Стојановски, здружение на земјоделски производители Зелена долина
Елизабета Ангелова, Земјоделски факултет
Владимир Малетиќ, Шумарски факултет
Сотировска Марија, МЗШВ, ПЕ Гази Баба
Ленче Николовска, А1 Телевизија

1. Предговор

Новата политика за рурален развој на ЕУ за 2007-2013 се фокусира на три клучни цели, а тоа се: подобрувањето на конкурентноста на земјоделскиот и шумарскиот сектор, подобрувањето на животната средина и селските средини преку поддршка на управувањето со земјиштето, и подобрување на квалитетот на живот во руралните средини и промовирање на диверзификација на економските активности.

Во Македонија пак, поради прописите и аграрната политика која во изминатиот период недоволно се фокусирала на земјоделскиот и руралниот развој во овој регион, погодностите и предностите во ОГБ за развој на земјоделството и руралната средина не се искористени доволно. За таа цел оваа Подстратегија за Рурален Развој на ОГБ за периодот 2010-2013 е стратешко плански документ и средство за успешно планирање и управување на развојот на земјоделството и руралните подрачја во идниот период.

Главен носител и финансиер на стратегијата е ОГБ која ја препозна потребата од таков документ кој ќе биде имплементиран во наредниот период со цел да се унапреди и да се постават услови за подобрување на развојот на руралните средините во општината преку поддршка и имплементација на проекти и активности кои се во надлежност на ОГБ.

Изработката на студијата е спроведена од тим на Центарот за Економски Анализи (ЦЕА). Подстратегијата се состои од неколку делови вклучувајќи детален преглед на состојбата во Општината од аспект на руралниот развој, три студии на случај кои прикажуваат три типични села во општината, акционен план за рурален развој, кратки прегледи и споредби преку дискусии на одредени прашања поврзани со руралниот развој како и предлог стратегија за мониторинг на подстратегијата.

Визијата на ОГБ во однос на Локалниот економски развој е ***ОГБ да биде дел од главниот град на Република Македонија со квалитетни урбани услуги и ефикасен урбан менаџмент, конкурентна економија и одржлив економски раст, висок квалитет на живеење и здрава животна средина, атрактивна за бизниси, домување и туристи.***

Во линија на истата треба да се развива и руралната средина со концентрација врз одржлив економски раст, здрава животна средина, креирање на фамилијарни нови бизниси и можности за туризам.

Користени кратенки

ОГБ	-Општина Гази Баба
ЛЕР	-Локален Економски Развој
САР	-Common Agriculture Policy - Заедничка земјоделска политика на ЕУ
IPARD	-Instrument for Pre-Accession Assistance for Rural Development - Инструмент за претпристапна помош во руралниот развој
НСЗРР	-Национална Стратегија за Земјоделството и Руралниот Развој на Македонија
ЕУ	-Европска Унија
ЈИЕ	-Југоисточна Европа
ЕЛС	-Единица за Локална Самоуправа
ЗЖС	-Закон за Животна Средина
МЗШВС	-Министерство за Земјоделство, Шумарство и Водостопанство
ЈЗО	-Јавна Здравствена Организација
ха	-Хектар
ИЗС	-Индивидуално Земјоделско Стопанство
ДЗС	-Државен Завод за Статистика
БДП	-Бруто Домашен Производ
ЕБОР	-Европска Банка за Обнова и Развој
ЕИБ	-Европска Инвестициона Банка
МБПР	-Македонска Банка за Поддршка на Развојот
ЦЕА	-Центар за Економски Анализи
МСП	-Мали и Средни Претпријатија
ИПА	-Инструмент за Претпристапна Помош
ЈП	-Јавно Претпријатие
ФИУ	-Финансиски Инвестициски Установи
PLA	-Participatory Learning and Action

2. Вовед

Според Законот за територијална организација на локалната самоуправа (Сл. Весник на РМ 55/04) Општина Гази Баба (ОГБ), дефинирана како засебна единица за локална самоуправа, меѓу другите надлежности има надлежност и да се залага за локалниот економски развој на општината (Закон за локална самоуправа, Сл. Весник на РМ 5/02). Поради таа причина ОГБ усвои Стратегија за Локален Економски Развој за периодот 2009-2012.

Како општина на чија територија се наоѓаат повеќе рурални населени места, и 65% од вкупната територија се наоѓа во рамница под обработлива површина, во склоп на Стратегијата за ЛЕР се предвиде и изработка на Подстратегија за Рурален Развој на ОГБ. Истовремено, стремејќи се кон интеграцијата на Република Македонија со Европската Унија и со цел подигање на квалитетот на живеење на граѓаните во руралните средини се појави потребата за приготвување на интегрирана стратегија за Рурален Развој како планирачки стратешки документ кој е комплементарен на националните приоритети, и за што е исклучиво важно активното учество на локалните власти.

Како единица на локална самоуправа, ОГБ руралниот развој ќе го поддржува и гради во линија со националните и регионалните стратегии, програми и други документи кои се однесуваат на оваа област. На национално ниво усвоени се значаен дел на документи кои директно или индиректно се однесуваат на развојот на оние сектори кои се поврзуваат со руралниот развој. Такви се:

- 1) Национален Развоен План на Република Македонија
- 2) Национална Стратегија за Земјоделство и Руралниот Развој (чија цел е да ја дефинира долгорочната политика и развојни цели за земјоделство и рурален развој на Република Македонија, а во склад со политиките на ЕУ за земјоделство (САР)).
- 3) Национална Програма за Земјоделство и Рурален Развој (ИПАРД 2007-2013 со мерки, програми, пот-програми и други активности за поддршка на земјоделството и руралниот развој)
- 4) Годишни Национални Програми за Финансиска Поддршка на Руралниот Развој
- 5) Стратегија за Рамномерен Регионален Развој
- 6) Национална стратегија за одржлив развој на Република Македонија
- 7) И др.

Руралниот развој и развојот на земјоделството во Р. Македонија претставува значаен дел од повеќето развојни стратегии, планови и програми на национално ниво. Главната стратешка цел на Националниот Развоен План 2007-2009 е *“зголемување на меѓународната конкурентност на земјата потребна за одржлив економски пораст и поголема вработеност”*. Во истиот тој план, на оперативно ниво, една од петте пот-цели е и *“креирање на предуслови за подобра искористеност на земјоделските потенцијали на земјата преку подобро земјишно управување и градење на институционалните капацитетите преку зајакнување на руралниот развој, како и преку воспоставување услови за безбедно производство на храна и трговија..”*

Во склад со целите на Националниот развоен план, Националната Стратегија за Земјоделство и Рурален Развој на Македонија 2007-2013 (НСЗРР) како клучен стратешки документ ни ја дава рамката за развојот на овој сектор чија основна стратешка цел е *“зајакнување на способноста на македонското земјоделство да биде конкурентно на интегрираните регионални пазари на ЕУ и ЈИЕ преку мерки за зголемување на ефикасноста на земјоделското производство, преработка и маркетинг, и да се изградат соодветни, ефективни јавни и приватни институции;*

да се подобрат приходите по фарма; да се осигури дека потрошувачите имаат пристап до безбедна, здрава храна; да се оптимизира употребата на земјиштето, шумите и водата како извори во недостиг, на одржлив начин за животната средина; и да се изградат рурални општини способни за опстанок преку одржлив рурален развој...

Освен национално и регионално усвоените стратешки документи, секторите кои спаѓаат и го унапредуваат руралниот развој се регулираат низ најразлични закони и регулативи на национално ниво и кои се однесуваат на земјоделството и руралниот развој општо, како и на конкретните пот-сектори како делови од земјоделството, се со цел приближување и хармонизација со регулативата и правилата на ЕУ и систематско и долгорочно унапредување на земјоделството и руралниот развој на Републиката.

Националните стратегии се надополнуваат со Стратегиите за рамномерен регионален развој на ниво на планските региони во Македонија (Сл. Весник на РМ 63/2007 каде планските региони се единиците на НТЕС трето ниво на територијални единици за статистика) како и со Општинските Стратегии за ЛЕР и нивните пот-стратегии за рурален развој, рурален туризам и слично.

Подстратегијата за рурален развој на ОГБ произлегува пред сè од потребите на граѓаните во руралните средини на оваа општина за воспоставување на организиран пристап за решавање на постоечките проблеми во руралните средини на ОГБ и можностите на општината да даде свој придонес во склоп на своите надлежности и потенцијали.

Како земја која се стреми кон интеграција со ЕУ неизбежно е да се напомнат и правците во кои се движи ЕУ кога станува збор за руралниот развој. Европската Унија ја препознава рурална Европа како подрачје кое се простира долж повеќе држави, а опфаќа подрачја кои не се индустријализирани, а во чиј склоп има земјоделско и шумско земјиште, села, мали градови, и кои ги окружуваат индустриските и регионалните центри. Бидејќи разликата која се јавува помеѓу економскиот раст и заштитата на природната животната средина во унијата е очигледна, ЕУ поддржува развој на мултифункционално земјоделство, кое освен производство на храна поддржува и одредени непазарни функции: *„ако ги земеме во предвид сите предности на селските подрачја и го препознаеме социо-економското, историското и културното значење на земјоделството во рурална Европа тогаш станува јасно зошто мора да ја одржуваме мултифункционалноста на европското земјоделство...“* (Д. Гивор, 2000/2001).

Новата политика за рурален развој на ЕУ за 2007-2013 се фокусира на три клучни цели, а тоа се: подобрувањето на конкурентноста на земјоделскиот и шумарскиот сектор, подобрувањето на животната средина и селските средини преку поддршка на управувањето со земјиштето, и подобрување на квалитетот на живот во руралните средини и промовирање на диверзификација на економските активности.¹ Во склоп на ова и во линија со *Извештајот за мултифункционално земјоделство на Комисијата за земјоделство и Рурален Развој на ЕУ* од 2003 година концептот на такво земјоделство се базира на следните две клучни начела:

1. Зголемување на големината на земјоделските стопанства преку смалување на висината на директните субвенции со цел зголемување на конкурентноста на отворените пазари, ...
2. Задржување на земјоделската активност во руралните и селските подрачја долж ЕУ преку обезбедување на земјоделски производ но, и унапредување на непроеводната функција на земјоделството.

¹ http://ec.europa.eu/agriculture/analysis/markets/prospects12_2007_en.pdf.

Во Македонија пак, поради прописите и аграрната политика која во изминатиот период недоволно се фокусирала на земјоделскиот и руралниот развој во овој регион и Општина, погодностите и предностите на оваа подрачје/општина за развој на земјоделството и руралната средина не се искористени доволно. За таа цел Подстратегијата за Рурален Развој на ОГБ 2010-2013 е стратешко плански документ и средство за успешно планирање и управување на развојот на земјоделството и руралните подрачја во идниот период.

Главен носител и финансиер на стратегијата е самата Општина која ја препозна потребата од таков документ кој ќе биде имплементиран во наредниот период со цел да се унапреди и да се постават услови за подобрување на развојот на руралните средините во општината преку поддршка и имплементација на проекти и активности кои се во надлежност на ОГБ.

Изработката на студијата е спроведена од тим на Центарот за Економски Анализи (ЦЕА). Подстратегијата се состои од неколку делови вклучувајќи детален преглед на состојбата во Општината од аспект на руралниот развој, три студии на случај кои прикажуваат три типични села во општината, акционен план за рурален развој, кратки прегледи и споредби преку дискусии на одредени прашања поврзани со руралниот развој како и предлог стратегија за мониторинг на подстратегијата.

3. Методологија и цели на истражувањето

Унапредувањето на руралниот развој во дадена општина, регион како и на национално ниво е комплексен процес кој бара заеднички напори на значаен број засегнати страни. Меѓутоа рамката и главната насока на развој на руралните средини треба да бидат општо познати, интегрирани и усогласени со сите засегнати страни во општината со цел да се подигне квалитетот на живеење на граѓаните од руралните средини преку креирање на нови работни места со што би се придонело и кон намалување на диспаритетот во квалитет на живеење меѓу урбаните и руралните средини. Општината како територија не може да се гледа како засебна изолирана единица туку нејзиниот рурален развој треба да е во склоп на националните како и регионалните цели, но Општината истовремено треба да се јави и како администратор преку кој ќе се координира и дава главната насока и рамка на руралниот развој.

Методологијата користена при изработка на оваа подстратегија за рурален развој е користење на секундарни податоци преку аналитичко истражување на постоечки документи и бази на податоци и нивна квантитативна и квалитативна анализа како и теренско истражување преку кое се собрани примарни податоци од локалните засегнати групи, а кои се однесуваат на потенцијалите на дадените населени места во општината за рурален развој.

Секундарните квантитативни податоци се собирани од статистички податоци добиени од Статистичкиот информативен систем на Република Македонија и тоа:

1. Државен завод за статистика,
2. Министерство за земјоделие, шумарство и водостопанство,
3. Министерство за економија,
4. Министерство за локална самоуправа, здруженија на земјоделци итн.

Со квантитативната анализа е направен преглед на објавени трудови и документи од страна на домашните експерти и институции, како и трудови објавени во светски познати журналы и институции кои ќе бидат корисни при изготвувањето на проектот.

Примарните податоци од теренското истражување пак главно се користени при изработка на студиите на случај за три рурални населени места врз база на посебно подготвен прашалник но, и на база на остварени средби со претставниците на населените места и здруженија на земјоделци и слично.

Со цел поефикасно управување со процесот на подготовка на подстратегијата за рурален развој на ОГБ формирани се работни групи во населените места како и Управен Комитет при општината која ја води Тим лидер од секторот за ЛЕР на ОГБ.

Со овој проект требаше да се постигне:

1. Изработка на подстратегија за рурален развој на ОГБ,
2. Изработка на студии на случај за три рурални населени места,
3. Активно инволвирање на сите засегнати страни во процесот на изработка на подстратегијата за рурален развој,
4. Зголемување на капацитетите во ОГБ за време на изработка на подстратегијата за рурален развој,

Принципите на кои се потпираше изработката на оваа подстратегија беа:

1. Инволвирање на современи ЕУ трендови во процесот на изработка на подстратегијата за рурален развој,

2. Почитување на спецификите во Република Македонија и на ОГБ при изработка на подстратегијата за рурален развој.

Пристапот на ЦЕА за проектот за изработка на подстратегијата за рурален развој на ОГБ се базира на Европската иницијатива за рурален развој LEADER + и LEADER II (види анекс).

По формирањето на Управниот Комитет-УК започна првичното теренско снимање на руралните места во рамките на ОГБ кога беа посетени 14 населени места и тогаш беа објаснети целите на овој проект. Првичното теренско снимање беше заеднички напор на членови на ЦЕА и Тим Лидерот Сашо Трајков. Со завршувањето на првичното теренско снимање се започна и со анкетаирањето на населението во населените места (прашалниците за анкетното истражување претходно беа одобрени од Управниот Комитет). Покрај анкетното истражување на 14 населени места се изработија и 3 детални студии на случај на населени места што беше одобрено од УК. За изработка на студиите на случај, за анкетаирањето и воопшто за целата методологија се користеа веќе познати техники. Во текот на анкетаирањето и изработката на студиите на случај не се најде на проблеми но беше констатирано од УК дека низ целиот процес на подготовка се очекувала поголема поддршка од страна на земјоделците, меѓутоа очекуваната поддршка не е добиена. Затоа во иднина потребно е повеќе да се соработува со примарните земјоделци за градење на взаемна доверба дека вакви активности, а со тоа и стратешки пристап на решавање на напластени проблеми се единствен систематски пристап кој може да донесе ефикасни и ефективни решенија на подолг рок.

Детален извештај од сите активности, работни материјали, записници и друго, се достапни по барање на сите заинтересирани преку ЛЕР тимот на ОГБ и Тим Лидерот на contact@gazibaba.gov.mk. Дел од документите се прикажани во прилозите на овој документ.

4. Преглед на тековната состојба и услови за рурален развој во ОГБ

Географска поставеност и политичка организираност

Географска поставеност

Општина Гази Баба се наоѓа во северниот дел на Р. Македонија и се простира во источниот и југоисточниот дел од Скопската котлина (41° 42' до 42° 11' с.г.ш. и од 18° 45' до 19° 29' 30" и.г.ш.) и градот Скопје, од левата страна на реката Вардар.

Поголемиот дел од територијата во централниот, југозападниот и јужниот дел од територијата на ОГБ се наоѓа во рамница под обработлива површина (65% од вкупната територија) со неколку височини, во северниот дел од општината кај паркот шума Гази Баба и во централниот дел во месноста Камник, и планински дел (Скопска Црна Гора) во источниот дел од општината. Се граничи со скопските општини: на север со Бутел и Чаир, на запад со Центар и Аеродром, на југ со Илинден и Петровец, и на исток со Арачиново и Липково. Пречникот на простирање на Општината исток-запад изнесува 10 км, а север-југ 15 км.

Општината опфаќа површина од 92км², каде голем дел од таа површина припаѓа на руралниот дел од општината, со 65% обработливо земјиште од вкупното земјиште на територијата на Општина Гази Баба т.е. 59,8км².

Политичка организираност

Општина Гази Баба е организирана на начин кој е пропишан со Законот за локална самоуправа и ги вклучува сите органи на управување како и сите други општини во Р. Македонија.

Носители на управувањето се:

1. Градоначалник,
2. Совет на Општина Гази Баба и
3. Општинска администрација.

Истовремено заедно со други девет општини и Општина Гази Баба е составен дел на Град Скопје, кои пак исто така е составен од горе наведените органи на управување и раководење со локалната власт.

Просторно планирање, политики за локален развој, користење на земјата и заштита на природата

Општина Гази Баба е најголемата индустриска зона на градот Скопје и Република Македонија, и на нејзина територија се создава третина од општествениот производ на Република Македонија. Бруто домашниот производ по жител изнесува 11.964 УСД (според пописот на население од 2002г.). Квалитетно земјиште, поволна сообраќајна положба и вкупна комунална инфраструктура, стручна работна сила, научни, образовни, здравствени и други институции, потоа традиција во одвивање на одделни дејности, како и големината и квалитетот на економската структура, се битни потенцијали во развојната стратегија на Општина Гази Баба како дел од градот Скопје. Имајќи ја во предвид и расположливоста на обработливото земјоделско земјиште на територијата на ОГБ, општината има значајни потенцијали за диверзификација на економијата со цел подобрување на квалитетот на животот и во руралните и во урбаниот дел од општината и премостување на значајните разлики во развојот на овие делови од општината.

Визијата на ОГБ во однос на Локалниот економски развој е **ОГБ да биде дел од главниот град на Република Македонија со квалитетни урбани услуги и**

ефикасен урбан менаџмент, конкурентна економија и одржлив економски раст, висок квалитет на живеење и здрава животна средина, атрактивна за бизниси, домување и туристи².

Во линија на истата треба да се развива и руралната средина со концентрација врз одржлив економски раст, здрава животна средина, креирање на фамилијарни нови бизниси и можности за туризам.

Заштита на природата

Во однос на заштита на природата и животната средина ОГБ подготвува програми за контрола на квалитетот на воздухот, водата за пиење и јавните чешми, површинските води, загаденоста на земјиштето како и мерење на нивото на комунална бучава.

Во насока на намалување на аерозагаденоста, пред се во урбаниот дел, се преземаат активности на контрола на примената на еколошките стандарди од страна на компаниите концентрирани на територијата на општината. Истовремено тече и процес на континуирана замена на цврстите горива со далечински системи на греење, што во голема мера влијаат на подобрувањето на квалитетот на воздухот.

ОГБ прави напори за подобрување на квалитетот на водата за пиење преку изградба на соодветен регионален систем за водоснабдување со цел секој граѓанин да има пристап до здрава и квалитетна вода за пиење³.

Поставување на нова канализациона мрежа (фекална и атмосферска), како основен предуслов во заштитата на контаминирање на пониските слоеви на земјиштето и животната средина, **пред се во руралниот дел од општината каде се наоѓа и најголемиот дел од обработливо земјиште**, што на долг рок може да има катастрофални последици е дел од напорите на ОГБ.

ОГБ како посебна ЕЛС надлежна е за издавање на Б интегрирани еколошки дозволи за чие доделување има значење потенцијалот на влијание врз животната средина и за спроведување на законските одредби согласно ЗЖС, со цел да се постигне спречување и намалување на загадувањето на најмала можна мера со што стандардите на квалитет на животната средина ќе се подигнат на ниво на оние во ЕУ.

Природни карактеристики на ОГБ

Клима

Територијата на град Скопје, а во таа целина и на Општината Гази Баба е под влијание на два вида клима: изменета средоземна и умерено континентална. Таа ги предизвикува студените континентални и влажни зимски периоди како и топлите континентални и суви медитерански летни периоди. Ова се јавува поради тоа што од југ е затворена со високи планини кои го спречуваат директното влијание на медитеранската клима, а од север и северозапад, преку Качаничката Клисура и Кумановско-Прешевската Превлака, навлегуваат континентални воздушни маси чие влијание е посилено.⁴

Зимите се умерено студени, а се јавуваат високи летни температури на воздухот. Есента е потопла од пролетта. Во летните месеци загреаноста на почвата условува високи температури на воздухот. Годишната апсолутно максимална температура

² Стратегија за Локален Економски Развој, Општина Гази Баба

³ www.gazibaba.gov.mk

⁴ Монографија на ОГБ, 2007, ОГБ

подеднакво се јавува во јули и август. Средно годишно во Општината има 117 летни денови.⁵

Просечна годишна температура на воздухот изнесува +12,2C°. Минимална апсолутна годишна температура на воздухот изнесува -22,2C°, а максималната +40C°. Просечната годишна релативна влажност на воздухот изнесува 70°. Просечен годишен број на ведри денови е 70, а облачни денови 107 со што територијата на ОГБ се одликува со најголема облачност во Македонија по Полошката Котлина, и спаѓа меѓу најгрмотевичните подрачја во Македонија. Просечни годишни количини на врнежи 516,1мм на метар квадратен, просечен годишен број на денови со врнежи 112, кои во текот на годината се нерамномерно распоредени по месеци и годишни сезони. Најврнежлив е мај, со 66 мм или 12% од просечното годишно количество, а со најмалку врнежи се јавуваат во август со 30 мм и јули со 33 мм. Исто така просечниот број на денови со магла е 81 и со поледица 0,6.⁶ Маглата како појава е често застапена, а во одделни години овој број на денови е значително поголем. Затоа и територијата на Општината има најголем број денови со магла во а во оние делови на територијата на Општината кои се повисоки од 500 м маглата воопшто не се појавува.⁷

Земјоделските површини во овој регион полежат и на мрзнења во рана есен, во почетокот на месец септември до средина на октомври и на мрзнења во касна пролет од средина на април до средина на мај кога имаат најголем негативен ефект на овошките и раниот зеленчук, а во скопскиот регион истите се изразени најмногу околу 26 септември и 15ти мај⁸. Во истиот регион пак за разлика од другите региони во Македонија немаме изразени врнежи на град кои предизвикуваат штети на земјоделските култури.

Ветровите во Општината се јавуваат од сите правци и меѓуправци. Над територијата на град Скопје, и на Општината Гази Баба, дуваат три ветрови: Повардарец, Југо и Ветерот од северо-запад. Повардарецот дува од Шар Планина долж реката Вардар спрема јужните делови на Р. Македонија, преку лето е сув, а преку зима и есен е пратен со врнежи. Ветерот Југо дува од обратен правец на ветерот Повардарец, тој е топол ветар и редовно е пропратен со дожд. Ветерот што дува од Качаник спрема Скопје по долината на реката Лепенец е сличен како и Повардарецот. Просечната брзина на ветровите изнесува максимално од 29-30км/ч, средно од 14-21км/ч и минимум од 1-5км/ч.

Од вкупната површина на која се простира општина Гази Баба, 65% претставува обработлива површина, и 5% ридско планински појас.

На територијата на Општина Гази Баба се среќаваат поголем број видови почви, и тоа: слатина, гајњачите, смолниците и алувијалните почви, додека црвеницата се јавува понекаде. Од сите овие слатината е најзастапено земјиште во Општината и го зазема најнискиот територијален дел на Општината, односно околината на селата Стајковци, Инџиково, Јурумлери, Трубарево итн. Гајњачите се распространети на мали површини во околината на Брњарци, Арачиново и други села, додека смолниците се распространети на мали површини и тоа во Којлија и Ржаничино како и во околината на Инџиково. Алувијалните почви главно се распространети на најниските алувијални тераси по долината на реките Вардар и Пчиња. Покрај овие, на брановидно-ритчестите

⁵ Ibid.

⁶ Национална Програма за Земјоделство и Рурален Развој, ИПАРД 2007-2013, МЗШВС

⁷ Монографија на ОГБ, 2007, ОГБ

⁸ Хидро-метеоролошки Директорат, МЗШВС

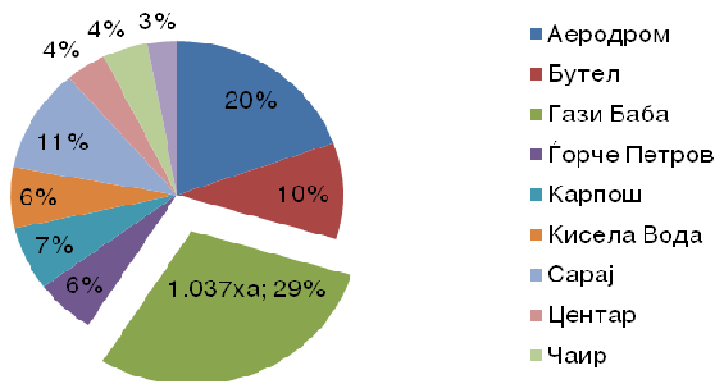
терени се јавуваат рендзините и циметните почви, а покрај реките распространети се ливадските почви⁹.

Територијата на Општината изобилува со помали и поголеми реки, потоци и подземни води. Главната површинска речна мрежа ја чини реката Вардар со нејзините притоки, која всушност ја претставува граничната линија на Општина Гази Баба со Општина Аеродром. Водата на реката Вардар преку испустите на отпадните води од индустријата и канализацијата е многу загадена, поради што не се користи за наводнување. Значајни водни ресурси што се наоѓаат на територијата на Општината се и Раштанскиот Поток во с. Раштак и Страшката односно Булачанска Река во с. Булачани. Раштанскиот Поток извира на надморска височина од 1.500 метри. Тој претставува мал но прилично постојан поток поради изворите на поголема височина. Страшка односно Булачанска Река извира на североисток од селото Булачани. Страшка Река претставува лев изворишен крак на Булачанска Река. Реката протекува низ селото. Во периодите кога е полноводна мал дел од нејзините води се користат за наводнување. Водотекот има мал и варијабилан проток. Во Општината постојат и повеќе извори, меѓу кои најголемиот број се наоѓаат во околината на селата Булачани - вкупно 4 и Раштак - вкупно 5. Изворите кај с. Раштак се на голема височина и сите слободно истекуваат. Ист е случајот и со изворите кај с.Булачани, каде само еден е каптиран како чешма, и тоа најблискиот до селото.¹⁰

Шуми

Од вкупната шумска површина во град Скопје од 3.531ха, 29% односно 1.037ха се наоѓа на територијата на Општина Гази Баба. Најголемиот дел се површини со чисти листопадни насади (даб и бука), а значително помала површина од само се чисти иглолисни насади од 13ха (главно бор) и мешани шуми од листопадни и иглолосни површини (16ха).

Вкупна површина под шума во Град Скопје, ха

Извор: Земјоделски попис 2007, ДЗС

На територијата на општината се наоѓа и парк-шумата Гази Баба на околу 100ха која се наоѓа во самото средиште на градот поради што општината претставува најзелената општина во склоп на градот Скопје. Парк шумата Гази Баба истовремено претставува и заштита од најголемата индустриска зона во Република Македонија која исто така се наоѓа на територијата на општина Гази Баба. Парк шумата претставува зелено богатство кое се карактеризира со специфична ендемска фауна и флора.

⁹ Д-р В. Даскаловски, Бонитетот на земјиштето, популацискиот развој, реонизација и функционална класификација на селата во руралната средина на Скопската Котлина, Годишен зборник, кн.19, Скопје, 1971.,48-52.

¹⁰ Монографија на ОГБ, 2007, ОГБ

Во понискиот шумски појас од вегетацијата доминира шикара на белиот габер и даб и нискостеблеста и средностеблеста шума, а по течението на водните текови и по падините присутни се орегот, тополата, базелот, разни овошни насади, дренот, црниот јасен, киселото дрво, брестот, багремот и друго. Во средниот дел преовладува дабот, а во највисоките делови буката. Овие шуми порано биле многу распространети и зафаќале најголем дел од пониските подрачја. Шиповите и остатоците од благуно-белограбови шуми се наоѓаат распространети по течението на реката Вардар. Пасиштата се застапени во погорните делови на територијата на Општината, додека голините и други површини ги има насекаде¹¹.

Социо-економски профил на ОГБ

Населени места

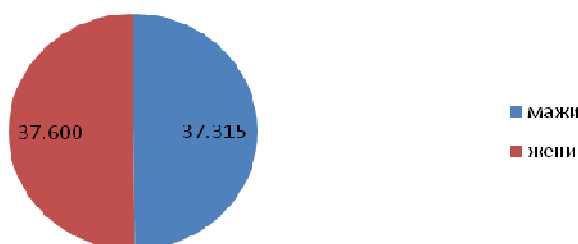
Скопскиот плански регион го опфаќа басенот на Скопската котлина и зафаќа вкупна површина од 1.812 км² или 7% од територијата на Република Македонија. Во склоп на Скопскиот Плански регион спаѓа и општина Гази Баба во која пак се наоѓаат селата: Брњарци, Булачани, Гоце Делчев, Идризово, Инџиково, Јурумлери, Раштак, Сингелиќ, Смиљковци, Стајковци, Страчинци, Црешево и Трубареве, а средиштето е во град Скопје;

Население

Според пописот на населението од 2002г. Општина Гази Баба брои 72.222 жители и според бројот на жители претставува една од поголемите општини во Република Македонија. Од вкупниот број на жители пак во 2006г., кој изнесувал 74.915, половата распределба е речиси рамномерна односно 49,8% се мажи, а 50,2% се жени.

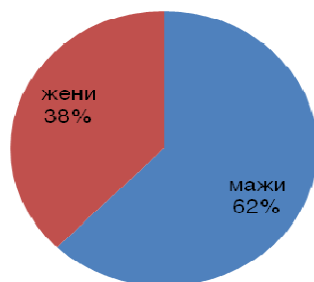
Од оние земјоделски стопанства регистрирани со Пописот на земјоделството во 2007 година од вкупно 5.351 членови на домаќинствата кои работат на земјоделските стопанства 62% се мажи, а само 38% се жени.

Полова распределба во ОГБ (2006г)

Извор: ДЗС

Членови на земјоделските стопанства во ОГБ според пол

¹¹ Монографија ОГБ, 2007, ОБГ

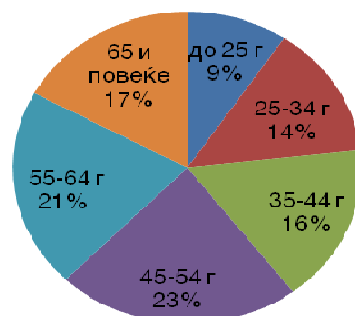
Возрасна структура на населението

Просечната возраст на населението во ОГБ е 32,9 години, каде лицата до 20 години се застапени со 31,3 %, до 40 години со 62,6%, и 60 години и повеќе со 10,3%. Населението во секоја заедница е еден од главните ресурси и нивната возрасната структура, образованието, вештините се важен фактор во способноста на населението да се носи со општествените и економските современи промени. Повеќе од 11% од популацијата е на возраст поголема од 65 години што укажува на фактот дека популацијата на ОГБ старее.

Според Земјоделскиот Попис од 2007 година во Општина Гази Баба постојат вкупно 2.370 индивидуални земјоделски стопанства со вкупен број на членови кои работат на земјоделските стопанства од 5.351, односно 8% од вкупниот број на жители (според податоци за број на население од 2006г.) се занимава со земјоделство. Овие податоци покажуваат дека секое индивидуално земјоделско стопанство брои во просек по 2,3 членови од кои пак дури 38% се постари од 55 години, а само 9% се до 25 години. Ова укажува на земјоделството како гранка која претставува занимање за постарото население.

Според извршената анкета со населениот во населените места при подготовка на оваа студија, беше потврдено дека преовладува постарото население (над 55г.) кое најмногу се занимава со земјоделство. Дополнително, од анкетираниите лица кои биле невработени најголем дел се изјасниле дека се од секторот земјоделство што повторно можеби укажува на фактот дека најголем дел од лицата кои се занимаваат со земјоделство се третираат како невработени лица. Од оние пак лица кои се изјасниле дека се вработени во секторот на земјоделство најголем дел се со средно, а потоа со некомплетно основно образование¹².

Членови на земјоделските стопанства во ОГБ според возраст

Извор: Земјоделски попис 2007, ДЗС

Етничка структура на населението

Во однос на етничката структура ОГБ претставува мултикултурна средина. Во однос на пропорциите на етникумите во вкупната структура на населението во ОГБ, таа се разликува во однос на Република Македонија, додека во однос на градот Скопје е во истите рамки со мали отстапувања.

¹² Прашалниците од анкетата се достапни во ЦЕА

Демографската структура на општината според етничката припадност е: Македонци 73,5%, Албанци 17,3%, Срби 2,9%, Роми 2,9%, Турци 0,8%, Власи 0,3%, и останати 1,3%.

Образование

Нивото на образование на граѓаните на ОГБ и градот Скопје низ различните старосни групи се движи во истите рамки, со мали отстапувања. Но во однос на национално ниво пропорционално ОГБ има значително пообразовани лица. На национално ниво, трите најприсутни степени на образование (средно, више и високо), учествуваат со 47%, додека во рамките на групата 25 - 34 со 58%. Во ОГБ состојбата е значително подобра во однос на таа на национално ниво. Во однос на вкупната популација во ОГБ, за 3-те најприсутни степени на образование, учествува со 60%. Додека кај групата 25 - 34 години напредокот во делот на степенот на образование е уште поизразен и учествува со 77%. Што се однесува до високото образование, сликата е малку поразлична. Во овој сегмент во однос на вкупната популација најмногу дипломирани граѓани има во градот Скопје, 18%, наспроти 6% во ОГБ. Меѓутоа во рамките на групата 25 - 34 години сликата се менува и процентот на високообразовани лица во ОГБ изнесува 16% наспроти 18 % во градот Скопје. Ова укажува на фактот дека се повеќе млади луѓе од ОГБ имаат повисок степен на образование што претставува добар сигнал за сите сфери од живеењето на општината.

Истовремено пак од вкупно 5.351 член на домаќинствата кои работат на земјоделските стопанства, само 231 имаат земјоделско образование, 2.667 немаат земјоделско образование, 1.859 имаат завршено основно образование, а останатите немаат завршено никакво образование што укажува на фактот дека земјоделството како дејност која носи приходи не е професионализирана и сеуште претставува активност за сопствени потреби или пак активност за опстанок, за оние лица кои имаат ниско ниво на образование или пак не успеале да најдат вработување во друга дејност. Тоа се гледа и од фактот што иако има значаен број на население кое се занимава со земјоделство статистички незначителен број пријавиле дека земјоделството им е дејност во која се вработени односно не се регистрирани како вработени во земјоделскиот сектор што ќе се види од подолу наведената анализа.

Вработеност и невработеност

Во овој сегмент состојбата во ОГБ е во сооднос 51% наспроти 49% за економски активните лица. Веднаш до израз доаѓа релативно високиот процент на економски неактивното население. Во однос на половата застапеност, од вкупниот број на економски активни лица 60% се мажи наспроти 40% жени, додека во однос на вкупниот број на економски неактивни лица состојбата е обратна.

Во делот на економски активни вработени лица во ОГБ, 34% од вкупната популација над 15 години е вработена. Доминира машката популација во однос на вработеноста и тој сооднос е 60% наспроти 40% во корист на мажите. Во структурата на економско вработените и активни лица доминираат лицата над 40 години со 53 – 56 % вработеност. По нив следи највиталната возрасна група 25 – 39 години, со 40% вработеност. И на крај следи најмладата возрасна група 15 – 24 години со 7%. Наспроти горе кажаното, во ОГБ има голема невработеност. Таа изнесува 33% и во овој сегмент меѓу 58 - 60 % мажи се невработени наспроти 40 – 42 % жени.

Генерално во ОГБ застапени се сите занимања, и тие во основа ја претставуваат индустриската структура присутна во општината и градот Скопје. Доминираат трговците со 17%, потоа следуваат рударските и градежните занимања со 16%, па техничарите со 15%, занимањата поврзани со ракување на машини и постројки со 13%, службениците со 12%, потоа елементарните занимања со 11%. Забележително е

малата 9% присутност на занимањата како стручњаци и научници наспроти 20% во градот Скопје како и нулта присутност на занимањата поврзани со земјоделието, шумарството и рибарството, како во ОГБ така и во градот Скопје, наспроти РМ каде ова занимање зафаќа 4%, што укажува на фактот дека иако 8% од населението во ОГБ работи на земјоделските стопанства сепак истите не се регистрирани и производството е или за сопствена употреба, за опстанок или пак е помало. Овде може да се напомене проблемот на немањето адекватна евиденција на формално регистрирани индивидуални земјоделци (според Закон за Вршење на Земјоделска дејност) поради што бројот на официјално вработени лица во земјоделството (според ДЗС, околу 19.000 на ниво на Р.М.) е многу мал, речиси никаков, додека постојат евидентирани над три илјади земјоделски стопанства кои пак имаат право на земјоделски субвенции и над пет илјади лица кои се занимаваат со земјоделство само на територијата на ОГБ (според земјоделскиот попис од 2007).

Но, иако бројот на анкетираното население е релативно мал (под четириесетина), а статистиката покажува релативно голем број на земјоделски стопанства во општината, во анкетираното население преовладуваат лицата кои се вработени во сектори надвор од земјоделството, а остваруваат приходи од земјоделството според нив во незначителна мерка или до најмногу половина од семејните приходи се од земјоделството. Кај значаен број од оние лица кои се невработени пак, може да се забележи дека земјоделството има или целосен или значаен удел во вкупните семејни приходи. Што може повторно да укаже на фактот дека земјоделството кај голем број на лица кои се занимаваат со производство е дополнителен приход, но и сектор во кој прибежиште бараат невработените лица што повторно укажува на недоволната професионализација во секторот. Оние лица кои пак работат во земјоделството немаат приходи од други извори како занаети, туризам, диворастечки производи и слично што можат да бидат алтернативни извори на финансирање во руралните средини и поттик за диверзификација на приходите во руралните средини. Најмување на дополнителна работна сила на земјоделските посеви се јавува повремено по потреба само кај оние земјоделски стопанства кои обработуваат земја над 1ха, и чии семејства целосно зависат од приходите од земјоделството.¹³

Во однос на вработените во индустријата во ОГБ доминира преработувачката индустрија со 26%, потоа следи трговијата со 16%, сообраќајот и комуникациите со 10%, јавната управа и одбрана со 9%, градежништвото со 8%, здравството со 7% и образованието со 6%, недвижности и деловни активности 4%, комунални, културни и други услужни активности исто така со 4%, финансиско посредување 2% и снабдување со електрична енергија, гас и вода со 2%. Оваа процентуална застапеност на вработените во индустријата на ОГБ подеднакво се отсликува и на ниво на град Скопје и на национално ниво.

Граѓанскиот сектор

Во рамките на територијата на општина Гази Баба постојат и функционираат 12 граѓански здруженија кои покриваат најразлични сфери од општественото живеење на граѓаните на општината. Најголемо и најпознато граѓанско здружение кое функционира на територијата на општината е СОС Детското село во кое се згрижени деца без родители и кое ги дава сите можни услови за да им го олесни живеењето на тие деца.

Исто така Младинскиот центар – Идеа кои има за цел развој на здрави животни стилови и подобрување на квалитетот на животот на младите преку неформално образование успешно ги врши своите активности на територијата на Општина Гази Баба.

¹³ Прашалниците за повеќе информации се достапни во ЦЕА

Постоење и структура на социјалните услуги

Образование

Општина Гази Баба располага со значаен образовен потенцијал кој најдобро може да се види преку бројот на факултетите кои се наоѓаат на нејзина територија.

На територијата на општината функционираат четири државни факултети и приватниот Европски Универзитет. Исто така постојат и 11 основни училишта, едно училиште за деца со посебни потреби, пет средни училишта и еден центар за сместување на средношколци, како и најголемиот студентски центар за сместување на студенти – Стив Наумов.

Како показател за образовната позиција што ја има Општина Гази Баба во рамките на Град Скопје а и на ниво на Републиката е и фактот што бројот на образовани лица во Општина Гази Баба е значително над националниот просек, односно на национално ниво, трите најприсутни степени на образование (средно, више и високо), учествуваат со 47%, додека во рамките на групата 25 - 34 со 58%. Во Општина Гази Баба состојбата е значително подобра во однос на таа на национално ниво. Во однос на вкупната популација во Општина Гази Баба, за 3-те најприсутни степени на образование, учествува со 60%. Додека кај групата 25 - 34 години напредокот во делот на степенот на образование е уште поизразен и учествува со 77%.

Здравствена заштита

На територијата на Општина Гази Баба функционира една приватна болница - Ремедика, две поликлиники - Ченто и ЈЗО здравен Дом Железара, 6 амбуланти, 268 пунктови на примарна здравствена заштита и голем број на аптеки со што се задоволуваат потребите на граѓаните за исполнување на своите здравствени потреби без некоја поголема потреба за користење на услугите на здравствените организации во другите општини, секако со исклучок на специјалистичките здравствени услуги.

Култура (акцент врз културно наследство)

Како дел од Градот Скопје, Општина Гази Баба нема никакви ингеренции врз сегментот култура. Меѓутоа и покрај тој факт ОГБ во соработка со градот Скопје прави сè за културната активност да заживее и на територијата на ОГБ.

Реализацијата на таа намера се одвива преку враќањето на сјајот на поранешните културни домови кои се наоѓаат на територија на општината а во моментот се во руинирана состојба, како и преку поттикнување на соодветни културни содржини како дел од културното живеење на граѓаните на ОГБ.

Економски профил на регионот

Приходите на ОГБ во споредба со националните приходи

Со оглед на концентрацијата на деловни субјекти на нејзината територија кои по додадена вредност, вработување и инвестициона активност се носечки и на ниво на национална економија (челична индустрија) ОГБ има значајно влијание во вкупната економија на РМ.

	2006		2007		2008	
Во илјади денари	Буџет на РМ	Буџет на ОГБ	Буџет на РМ	Буџет на ОГБ	Буџет на РМ	Буџет на ОГБ
Вкупни Приходи	103.198.000	206.556	116.118.000	316.150	144.706.000	565.570
Даночни Приходи и придонеси	88.198.000	100.549	98.270.000	171.874	118.804.000	199.191
Неданочни приходи	12.943.000	2.322	15.445.000	64.400	22.277.000	66.350
Капитални приходи	502.000	0	564.000	0	1.299.000	400

Трансфери и донации	1.555.000	103.685	1.819.000	79.876	2.225.000	299.629
Приходи од наплатени заеми	0		20.000		100.000	

Извор: www.gazibaba.gov.mk, и www.finance.gov.mk

Од дадената табела може да се забележи дека вкупните приходи на ОГБ се во континуиран раст во претходните три завршени календарски години. Процентот на раст на вкупните приходи на ОГБ за разлика од оној на вкупните Приходи на РМ е далеку поголем. Просечниот раст на вкупните приходи на ОГБ во тие три години изнесува 66 %, а додека просечниот раст на републичките приходи изнесува 18,6%.

	2006	2007	2008
Процент од вкупните приходи на ОГБ во однос со вкупните приходи на РМ	0,20%	0,27%	0,39%

Тоа може да се види и преку зголемениот процент на вкупните приходи на ОГБ во однос на вкупните приходи на РМ. Тој од 0,20% во 2006 година се зголемува за приближно 100% во 2008 на 0,39%.

Најголемиот придонес во ваквото зголемување на приходите на ОГБ го има зголемувањето на изворните даночни приходи. Исто така зголемувањето е евидентно и кај неданочните приходи, кое се должи претежно на зголемувањето на приходите од административните такси.

Структура на руралната економија во ОГБ

Земјоделски стопанства и производство

Од вкупно 9.148 земјоделски стопанства во Скопје, 2.370 се наоѓаат во ОГБ, што претставува 26% од вкупниот број на земјоделски стопанства во градот односно 1,23% од вкупниот број во РМ. Овие земјоделски стопанства имаа вкупно расположливо земјиште од 2.942 ха од кои 2.371ха се користат¹⁴. Земјоделското производство игра значајна улога во локалната економија на ОГБ. Ако се знае дека во општината постои значаен број на посебни парцели од користеното земјиште може да се пресмета дека просечната површина на една парцела земјиште кои се користи изнесува 0,44ха што укажува на високиот степен на расцепканост на парцелите и е на исто ниво со Град Скопје која изнесува 0,41ха односно 0,42ха на ниво на Републиката.

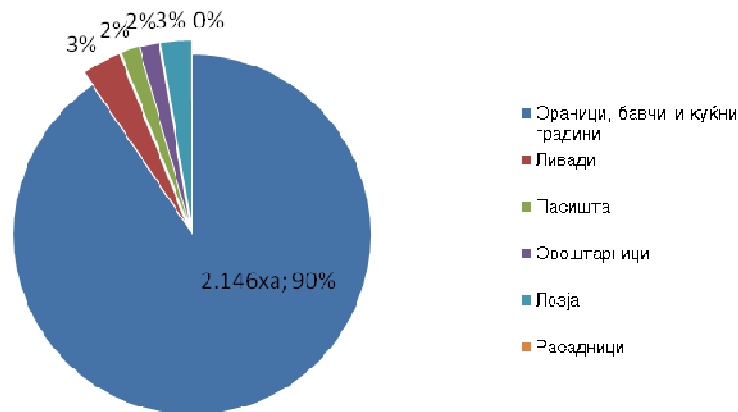
Според анкетата направена за време на подготовката на оваа подстратегија каде беа интервјуирани вкупно 37 лица од населените во сите населени места во ОГБ, просечната големина на земјиште кои го обработува едно земјоделско стопанство изнесува 2,08ха¹⁵.

Од вкупното користено земјоделско земјиште во општината, 90% се ораници, бавчи и кукни градини, а останатиот дел припаѓаат на пасишта, овоштарници и лозја.

¹⁴ Според Земјоделски попис 2007 од ДЗС.

¹⁵ Прашалниците за повеќе информации се достапни во ЦЕА

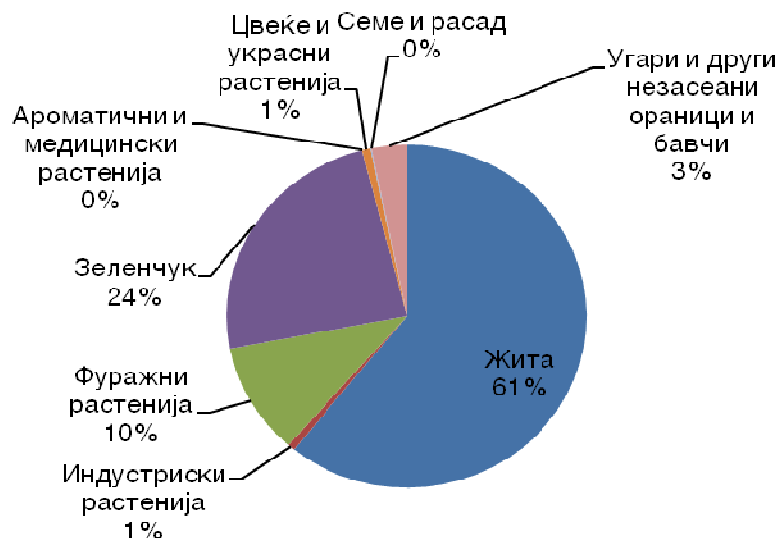
Распределба на користено земјиште во ОГБ

Извор: Земјоделски попис 2007, ДЗС

Најдолен дел од површината на ораници, бавчи и градини се посеани со жита (1.305ха, 61%), потоа, зеленчук (515ха, 24%) и фуражни култури (225ха, 10%).

Распределба на ораници бавчи и градини, ха

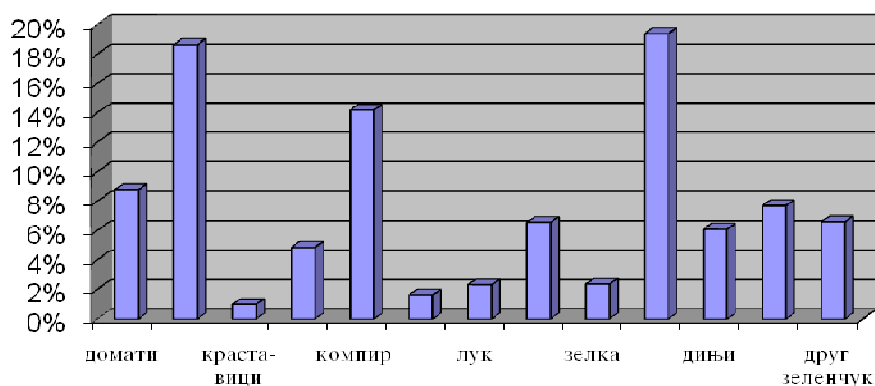

Извор: Земјоделски попис 2007, ДЗС

На вкупните површини на житни култури посадена површина од 1.305ха дури 60% отпаѓаат на пченицата, 22% на јачменот и 15% на пченката. Останатите 3% се површина засеана со друг вид на житни култури.

22% од вкупното користено земјоделско земјиште во ОГБ е посеано со зеленчук. Градот Скопје располага со расеани вкупно 1.555ха зеленчук од кои 33% се наоѓаат во ОГБ. Најголем процент на засеан зеленчук и отпаѓа на пиперката (96ха), лубениците (100ха), компирот (73ха), доматиите (45ха) итн.

Површини на зеленчук

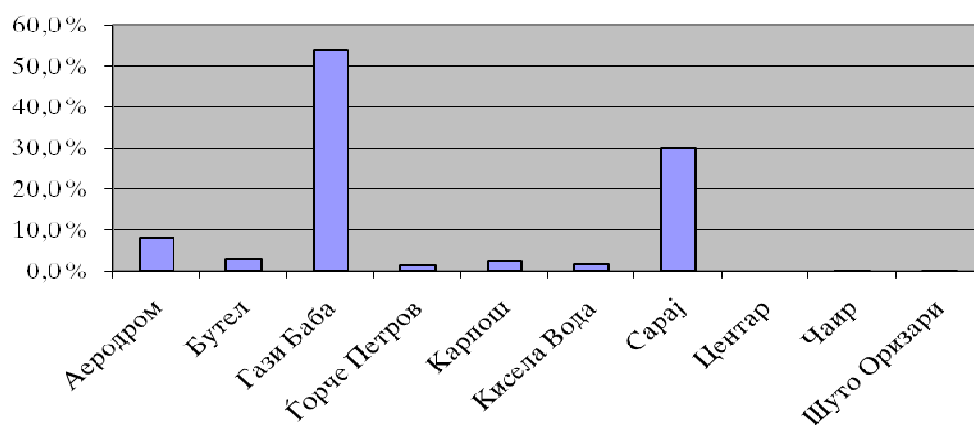
Извор: Земјоделски попис 2007, ДЗС

Од фуражните култури најзастапена е детелината на 179ха, што претставува 80% од вкупно засеаната површина со фуражни култури и со помали површини од останати култури. На територијата на ОГБ се произведува дури на 31% од вкупните површини засеани со фуражни култури во Скопје.

Од сите Скопски општини, ОГБ има најголема површина покриена со пластеници (54%), односно повеќе од 740 илјади квадратни метри, просечно тоа значи дека секое ИЗС има 1.276м² пластеници.

За начините на производство односно за потенцијалите на почвите во ОГБ, Факултетот за земјоделски науки и храна има изготвено студија за *Контрола на плодноста на почвите на дел од површините во ОГБ* која содржи корисни информации од анализа на почвите како и препораки за начинот на губрење на земјоделските површини во општината за одделните најзастапени градинарски култури.

Површина под пластеници

Извор: Земјоделски попис 2007, ДЗС

Земјоделските култури распоредени според катастарски општини пак се распределени на следниот начин.

Површини под земјоделски култури по населени места во ОГБ (m²)

Катастарска Општина	нива	градина	овошна градина	лозје	ливада	трсник
БРЊАРЦИ	3.059.919	20.105	2.643	77.763	296.288	35.669
БУЛАЧАНИ	6.312.041		175.290	428.978	199.414	
ЦРЕШЕВО	4.968.997	161.804	40.704	362.558	300.259	
ИДРИЗОВО	5.256.661	6.390	209.487		691.037	
ИНЏИКОВО	1.302.071	34.467	50.086	1.180	1.095.301	
ЈУРУМЛЕРИ	2.122.282		206.603		107.540	
МАЏАРИ	1.384.641	22.088	23.478	1.540	424.617	23.125
РАШТАК	3.491.224	710	8.626	376.729	258.918	
СИНГЕЛИЌ	3.186.591	107.042	11.609	2.550	923.122	
СТАЈКОВЦИ	4.017.136	181.271	93.251	7.435	92.020	
СТРАЧИНЦИ	2.179.503	30.620	195.506	25.373	48.049	
ТРУБАРЕВО	2.745.983	203.985	397.249		193.699	
ГАЗИ БАБА	260.763	57.433	65.693	28.648	4.034	
ВКУПНО	40.287.812	825.915	1.480.225	1.312.754	4.634.298	58.794

Извор: Подрачна единица МЗШВ

Од добиените резултати од спроведената анкета на население кое одгледува и растителни култури и/или добиток се потврдува дека одгледувањето на житните култури и производство на зеленчук (ран и касен) преовладува, а додека одгледувањето на добиток е само инцидентно за домашна употреба но не и за позначајно комерцијално производство. Многу мал дел од испитаниците одговориле дека вршат било каква обработка на сопственото производство. Најголем дел од нив кои произведуваат за продажба го продаваат сирово (необработено, без дополнително додадена вредност) освен во исклучоци кога продаваат ракија и сирење¹⁶.

Економско активни претпријатија

Ако по нешто ОГБ е препознатлива во градот Скопје и пошироко во РМ тоа се компаниите лоцирани на нејзина територија. Во таа насока состојбата со компаниите во ОГБ, во извесна смисла претставува и одраз на состојбите во градот Скопје и РМ. Во 2008г. активни компании кои функционираат и делуваат на ниво на ОГБ биле 2.726, во Скопје се 24.315, и во РМ се 65.059 компании. Веднаш може да заклучиме дека ОГБ учествува со 10% во вкупниот број на активни компании во градот Скопје, додека компаниите од градот Скопје претставуваат речиси 38% од компаниите во РМ.

Во однос на бројот на компаниите од аспект на дејноста од која доаѓаат можеме да констатираме дека најголем број од компаниите се занимаваат со трговија, од 37% во градот Скопје, 42% во РМ до 43% во ОГБ. Потоа како дејност се издвојува преработувачката индустрија со 13% во ОГБ, 11% во Скопје и 12% во РМ, како и сообраќај и врски со 13% во ОГБ, и по 8% во Скопје и РМ. Потоа следат компаниите од сегментот на недвижности и бизнис активности со 7% во ОГБ, 8% во РМ до 14% во градот Скопје. Компаниите од градежништвото се присутни со 5%, како и компаниите од сегментот на комунални, културни, лични и општи услужни активности, освен во градот Скопје каде нивното учество е цели 10%. Компаниите кои се од дејноста здравство и социјалната работа, образование како и хотелиерство и ресторани учествуваат со 3%, 4% и 3% во ОГБ, 4%, 3% и 4% во Скопје и 5%, 3% и 5% во РМ. Компани со најмало учество во вкупната маса на компании доаѓаат од сегментот на земјоделие, лов и шумарство, и таа состојба е 1% во ОГБ и Скопје и 3% во РМ.

¹⁶ Прашалниците за повеќе информации се достапни во ЦЕА

Агробизнис

На територијата на општина Гази Баба постојат повеќе правни лица кои делуваат во областа на агробизнисот, почнувајќи од производство на примарни земјоделски производи, преработки на земјоделски производи како и трговија со земјоделски производи како:

- Производство на житни и фуражни култури
- Производство на зеленчук
- Производство на млеко
- Производство на живина
- Преработка на месо и месно производи
- Преработка и конзервирање на зеленчук и овошје
- Производство на грозје и вино
- Трговија на големо со зеленчук и овошје
- Трговија со житни култури и добиточна храна

На земјиштето со кое стопанисуваат правните субјекти претежно се застапени житните и фуражните култури, додека на земјоделското земјиште што е сопственост на приватни лица застапени се житните и градинарските култури со околу 80% од вкупното производство.

Лозарството е застапено во помала мера и претежно е за сопствени потреби меѓутоа има и винарски визби која преработуваат грозје.

Во однос на производството на стока преовладува одгледување на крупен и ситен добиток и тоа (според пописот од 2007): говеда околу 1900 грла, свињи над 2.000 грла и овци околу 3.000 грла, и над 19.900 броја на живина.

	2007г ОГБ	број во во	% од вкупен број Скопје во
Кози	631		22%
Овци	3.036		24%
Говеда	1.972		25%
Свињи	2.125		41%
Живина	19.903		37%
Пчелни семејства	368		14%
Зајаци	560		22%

Извор: Земјоделски попис 2007, ДЗС

Од прехранбената индустрија постојат значајни ентитети кои се занимаваат со преработка и конзервирање на овошје и зеленчук, живина и други месни производи, винарски визби итн. Исто така значаен број на компании во делот на кондиторската индустрија се лоцирани во ОГБ.

Индустрија

Како општина која најмногу придонесува кон БДП на Републиката, најважни стопански гранки во општината се металургиската, металната, фармацевтската индустрија пред прехранбената индустрија. На територијата на општината се наоѓаат најголемите и најзначајните компании во индустријата за производство и обработка на железо, челик и феролегури како и најголемата фармацевтска компанија во Републиката.

Трговија

Трговијата и трговските друштва кои се занимаваат исклучиво со трговија на стоки како на големо така и на мало се застапени во општината во значаен број и играат огромен

удел во економијата на општината. Најзначајната трговија на големо се одвива во делот на кондиторската индустрија, фармацевтската и хемиската индустрија, овошје и зеленчук, производи од металната индустрија, со месо и производи од месо, храна и прехранбени производи и друго. Додека трговија на мало најмногу се забележува во делот на храна и прехранбени производи, делови на моторни возила, и мешовита стока.

Услуги и туризам

Во однос на услугите најзначајни во општината се транспортните услуги, услуги во областа на образованието, угостителските услуги и слично.

Бројот на ноќевања во Општини според податоците на Министерството за Економија, во 2007 година, 2% од вкупниот број на ноќевања во Македонија (37.967) се во ОГБ односно се наоѓа на десетто место по бројот на истите после најголемите туристички дестинации во општините Охрид, Струга, Гевгелија, па потоа општините Центар, Струмица, Битола, Дебар, Ресен и Карпош.

Приливот на туристи во општината е главно како резултат на саемскиот/ конференцискиот туризам. Транзитниот туризам исто така би можел да претставува значаен двигател на развојот во општината. Потенцијали за развој на туризам можат да се видат и во посета на парк шумата Гази Баба, ловење на дивеч, посета на археолошките наоѓалишта и локалитети како Тумба Маџари, неолитската населба во с. Брњарци, некрополата кај Хиподром, Тумба – Круша помеѓу селата Стајковци и Синѓелиќ, тврдината од римско време во с. Брњарци, некрополата на локалитетот Латина, локалитетот Кула во близина на с. Булачани, локалитетот Ограда, Чифлик, Камник, Рокомија, Смиљковце, Крши Дол, Селиште итн.

Инфраструктура

Општина Гази Баба има добра сообраќајна поврзаност и со останатите општини во Скопје, Македонија како и светот бидејќи Општина Гази Баба претставува “комуникациска и транспортна порта на градот Скопје“, низ која поминуваат сите транспортни и комуникациски коридори за градот Скопје како економски, политички и културен центар на Република Македонија посебно поради заобиколницата околу Град Скопје како и поради меѓународните сообраќајни и транспортни коридори 8 (Е-65 Исток - Запад: Тирана - Скопје - Софија - Варна) и 10 (Е-75 Југ - Север: Атина - Скопје - Белград - Загреб - Минхен). Исто така на само 15 км оддалеченост, се наоѓа и најголемиот аеродром во Македонија - во Петровец.

Поради ваквата положба Општина Газа Баба има добро развиена инфраструктура посебно во урбаниот дел од општината кој дава и потенцијал за подобар развој на руралниот дел од ОГБ. Истовремено пак, и со подготовката на Стратегијата за ЛЕР како и при теренските испрашувања за подготовка на оваа подстратегија, еден од основните проблеми во руралните делови од општината сепак се истакнува инфраструктурата.

Една од клучните недостатоци односно слаби страни кои се веќе идентификувани и во стратегијата за локален економски развој на ОГБ е недоволно развиената инфраструктура посебно во руралниот дел од општината од аспект на патна, електрична и водоводна инфраструктурна мрежа. Ова констатација е потврдена и преку теренското истражување за оваа студија каде основен идентификуван проблем со највисок приоритет за населеното во руралните делови од ОГБ се инфраструктурните недостатоци.

Добрата инфраструктура пак е неопходна за развој на било која дејност во руралните средини бидејќи достапноста и пристапноста се клучни фактори кои треба да бидат

основа за развој на руралните средини во склоп на општината како и основен предуслов за било каква посериозна инвестиција. Инфраструктура со стабилна електрична енергија како и водоводна мрежа е сеуште недостаток за руралните средини во населените места во ОГБ. Поголем дел од потребите во оваа насока се предвидени преку соодветни решенија со стратегијата за ЛЕР на ОГБ.

5. Можности и насоки за подобрување на социо- економската состојба

Како да го нахраниме светот¹⁷

Во 2009г. во светот една милијарда луѓе гладуваат, цените на храната во 2007-2008 достигнаа највисоко ниво, а се очекува дека до 2050г. бројот на Земјината популација ќе се зголеми за една третина, побарувачката за храна ќе се зголеми за дури 70%, а за месо ќе се дуплира. Тоа значи дека куповната моќ на посиромашните земји можеби ќе се зголеми, што е добро, но лошата вест е што тие потреби треба да се задоволат со земјоделско производство на веќе постоечките површини и без дополнително искористување на ресурсите на вода, истовремено соочувајќи се со драстични климатски промени кои имаат негативен ефект врз производството.

Со цел да се преброди горе наведената ситуација потребно е да се инвестира: во зголемување на продуктивноста на земјоделските капацитети, и да се подобри ефикасноста на глобалниот пазар на храна. И додека во последните години инвестициите во земјоделството драстично растат, втората мерка на ефикасен глобален пазар не се применува туку напротив се јавува недоверба на пазарот и се носат национални политики на “самодоволност”.

Развиените земји во последните дваесет и пет години драстично ги намалија инвестициите во земјоделството, но со последните драстични зголемувања на цените на храната во 2007-2008 кои ги шокираа владите, инвестициите во земјоделството се дуплираа и тоа посебно во земјите во развој, ако се знае дека три четвртини од сиромашните во светот живеат во рурални средини и фармерството е без сомнение најважната економска активност во сиромашните земји.

Недостатокот на пристап на пазари е најголемата бариера за рурален развој, затоа што без стабилни пазари производителите тешко се мотивираат да произведуваат повеќе. Значајно зголемување на светското производство на храна, без дополнително „голтање“, на земја и вода, ќе зависи многу од технологијата во следните децении вклучувајќи: наводнување капка-по-капка, производство без орање, поефикасно искористување на ѓубрива и пестициди, па дури и користење на ГМ растенија кои користат помалку вода, кои можеби ако ги даваат истражувачките институти и се бесплатни (или се субвенционираат) нема да наидуваат на одбивност и ќе бидат попривратливи отколку сега кога ги продаваат компаниите.

Од друга страна пак, ризик кој е во рацете на националните влади е искушението на “самодоволност”. Пред последните драстични зголемувања на цените на храната во 2007-2008 година “обезбедена” храна (секој да има доволно да јаде) не е веќе приоритет, тука приоритет станува “самодоволноста” со храна (храна произведена дома). Ова на прв поглед и не е лоша политика се додека имаме компаративна предност да ја произведеме храната во земјата каде се консумира, но значењето на “самодоволноста” преминува во растечка недоверба на пазарите и трговијата преку се поголемо субвенционирање (неефикасно производство) што гради бариери и не е во ничиј интерес и претставува расипнички пристап.

И додека ценовната криза може на национално ниво да биде индикатор за политики за “самодоволност” со храна, преку субвенционирање на производството со цел избегнување на идни кризи, очекуваната побарувачка на храна од 9 милијарди луѓе во 2050 кажува друго: земјоделското производство мора да биде што поефикасно, а тоа значи отворени пазари и трговија. Инвестициите во земјоделството се од голема корист, но уништувањето на земјоделските пазари и трговијата со храна би довело до глобална катастрофа.

¹⁷ Инспирирано од “How to feed the world” (2009), The Economist, volume 393, стр.13 и “If words were food, nobody would go hungry” (2009), The Economist, volume 393, стр. 61-63.

Можности за подобрување на економската ситуација

Развој на агробизнисот и диверзификација на руралната економија

Имајќи ја во предвид целокупната состојбата на руралните средини во ОГБ, социјално-економската состојба како и диспаритетот помеѓу руралниот и урбаниот дел, неминовно е да се каже дека руралниот развој на општината потребно е да стане важен фокус за развој за општината. Можностите на ОГБ во делот на руралниот развој кои постојат треба да се развиваат во онаа насока во која се движи и целокупната национална стратегија за рурален развој која пак е во насока на подобрување на пазарната ефикасност, поддршка за развој на малите и средни претпријатија како и примена на стандардите на ЕУ за да ја руралните економии бидат конкурентни на европскиот пазар.

Во таа насока развојот на примарното земјоделство во општината треба да се движи во насока на професионализација на земјоделството имајќи ги во предвид значајниот број на земјоделски стопанства, а незначајниот број на евидентирани лица кои официјално се занимаваат со земјоделство. Ова пред се се должни на големиот број на лица кои не се занимаваат со земјоделство на професионално ниво туку истото им претставува само дополнителен приход за семејството. Од една страна ова претставува добар дополнителен генератор на приходи на семејствата во руралните средини со мали парцели, а чиј основен приход е од друг извор, но истовремено претставува и нелојална конкуренција на веќе професионализираните земјоделци чиј основен приход е од производство, преку намалување на продажните цени на пазарот, неокрупнувањето како и разводнување на државните субвенции.

Имајќи ги во предвид мислењата на населението анкетирани за време на подготовката на оваа подстратегија, се гледа дека повеќе од половина од населението кое преферира да живее на село и да работи во земјоделство се луѓе постари од 55 години, додека пак младото население до 24 годишна возраст преферира да живее на село, но не и да работи во земјоделството, што може да укаже на слабата репутација на примарното земјоделство кај младата популација поради досегашните релативно лоши услови во земјоделството што може да биде и потенцијална пречка за преземање на напори за вработување на младото население во земјоделството¹⁸.

Имајќи ја во предвид расцепканоста на земјоделските посеви на национално ново, и овде можноста за поефикасно производство е во здружување на индивидуалните производители во групи на производители, задруги, и здруженија за постигање на подобри резултати. Истовремено примарното производство преку поддршка и учество во таквите форми на здружувања кои имаат комерцијални цели потребно е да се стремат кон стандардизација на производството преку користење на квалитетен сертифициран саден материјал, примена на модерни агротехнички метки, имплементација на стандарди во примарното производство како GlobalGAP, производство на финален производ кој има додадена вредност и организирана, планирана продажба и маркетинг на финалниот производ посебно за европскиот пазар. Поддршка во едукација како и ефикасни советодавни услуги во земјоделство кои би биле присутни на терен би имале значаен позитивен ефект врз производството на земјоделските култури. Окрупнувањето на земјишните посеви е резултат на професионализација во земјоделството, а со постигање на значајни производни површини од даден производ истите ќе имаат мотивација за здружување во организации, ќе бидат “интересни” за откупувачите (преработувачи и извозници), а истовремено ќе имаат и значително посериозни форми на поддршка преку користење на средствата од националните програми за рурален развој како и средствата од претпристапните европски фондови кои се наменети за одржлив и сериозни ентитети

¹⁸ Прашалниците за повеќе информации се достапни во ЦЕА

како и понатаму во програмата за групи на производители, преку кои би се достигнало ниво на конкурентност на производи прифатливи за европскиот пазар.

Лошата и недоволно развиена инфраструктура во руралните средини, стареењето на населението кое се занимава со земјоделски дејности, застарената агромеханизација и технологии, неорганизираноста во групи на производители, како и неорганизираниот откуп на производи се главните пречки за кои е потребна поддршка за унапредување и подобрување на примарното производство. Посебен удел при поставувањето на основите за подобрување на руралниот развој преку поддршка на земјоделството кој е во надлежност на општината е во делот на унапредување на инфраструктурата. Инфраструктурните зафати се капитално значајни зафати кои исто така барат и време. Општината во своите усвоени планови и како дел од други стратешки документи предвидува и планира подобрување на инфраструктурата.

Освен свежите земјоделски производи, прехранбената индустрија во Македонија преставува перспективна и надежна индустрија која заедно со винариите имаат значаен удел во извозот на земјоделски производи. Преработувачките капацитети како што се за овошје и зеленчук, млеко и месо се сметаат за најпотенцијалните сектори на нашето земјоделство и се идентификувани и како стратешки сектори за поддршка од европскиот инструмент за претпристапна помош за рурален развој (ИПАРД). Во ОГБ постои значаен капацитет и потенцијал за унапредување на овие сектори како во делот на примарното земјоделство така и во подобрување на бизнис климата за преработувачките и другите агробизнис капацитети кои даваат дополнителна вредност на производството.

Општината може и треба да се заложи за подобрувањето на деловното опкружување за унапредување на овие потенцијални земјоделски сектори преку овозможување на поефикасни административни процедури во делот каде е надлежна (како на пример градежни дозволи, заштита на влијанието врз животната средина итн.), унапредување на инфраструктурата за поттикнување на инвестициите во руралните средини и подобрување на животните услови, едукација и промовирање на можностите на руралните средини на ОГБ, преземање на економски исплатливи инвестиции во форма на јавно-приватни партнерства и тн.

Руралниот развој и диверзификација на руралниот развој – ЕУ состојба

Заедничката земјоделска политика на ЕУ (САР¹⁹) со последните реформи се основа на принципите “силни економски перформанси”, но истовремено и “одржливо искористување на природните ресурси”. Земјоделството како и луѓето кои живеат во руралните средини се исклучително важни посебно ако се знае дека околу 91% од целата територија на Европската Унија е рурална и во неа живее над 56% од вкупната популација на ЕУ, а последователно земјоделството и шумарството како најголеми “корисници” на земјиштето играат значајна улога во управувањето на природните ресурси во руралните средини и одредуваат како ќе изгледа руралната средина.

Истовремено, земјоделството заедно со агробизнисот - со прехранбената индустрија, претставува околу 14% од вкупниот производствен аутпут на ЕУ со вредност на производството од над 675 милијарди ЕУР со што овој сектор е трет најголем работодавец во Европа и втор најголем извозник на храна во светот²⁰.

¹⁹ Common Agricultural Policy

²⁰ http://ec.europa.eu/agriculture/index_en.htm

Според политиката за рурален развој фокусот на ЕУ во развојот на руралниот дел од Европа во следниот период е на:

- Подобрување на конкурентноста на земјоделскиот и шумарскиот сектор
- Подобрување на околината и руралните средини
- Подобрување на квалитетот на животот во руралните средини и диверзификација на руралната економија

Руралниот развој во ЕУ се смета за клучен двигател кој ќе иницира реструктурирање на земјоделскиот сектор на начин кој ќе резултира со макроекономски развој, посебно по значителното проширување на територијата на ЕУ. Значаен двигател во кој ЕУ гледа развој на можностите во рурална Европа е диверзификацијата на земјоделството и иновациите во руралните средини што би се постигнало преку креирање на повеќе можности за вработување и зголемување на приходите на земјоделските стопанства преку развој на туризмот, занаетите, едукација, производство на биомаса и слични иницијативи на претприемаштво.

Развојот и креирањето на можности за значајниот број на лица кои се занимаваат со земјоделство во ЕУ е можно само преку реструктурирање на секторот преку иницирање на процес кој поддржува активности со високо додадена вредност и флексибилност.

Руралниот развој и диверзификација на руралниот развој – состојба во Македонија

Среднорочните планови во делот на руралниот развој и земјоделството во Македонија се главно водени од Националната Стратегија за Земјоделство и Рурален развој 2007-2013, во која како цели на земјоделската политика се постигнување на зголемена меѓународна конкурентност на секторот, постигнување на квалитет и безбедност на храната, одржливо управување со ресурсите, подобрување на условите за живот во руралните средини и реформа на некултурната и институционалната рамка²¹. Руралниот развој во овој период како значаен двигател на развојот во руралните средини во склопот на националната стратегија е во зачеток и главно се сведува на планови за воспоставување на структури за планирање на руралниот развој во периодот кој следува, а додека диверзификацијата се гледа како поддршка во маркетинг и пост-бербени активности и се сведува на програмата на ЕУ за претпристапна помош во руралниот развој во истиот период.

Ова укажува на ниското ниво на споредливост на развојот на земјоделството и руралниот развој на Македонија и ЕУ како и на природата и целите на земјоделските политики на Македонија и ЕУ, иако во следниот период Македонија ќе треба да ги хармонизира со Заедничката земјоделска политика (CAP) иако овој сектор има значителен удел во националната економија процентуално наликува со некои податоци на ЕУ. Имено, 90% од територијата на Македонија се смета како рурална во кој живее 58% од населението, земјоделството заедно со агробизнисот, претставува околу 14%²² од вкупниот БДП во последните неколку години, учествува со повеќе од 15% од вкупниот извоз и секторот на примарното земјоделство со преработувачката индустрија на земјоделски производи вработува 14% од вкупните вработени лица во Македонија²³. За жал, доколку

²¹ Националната Стратегија за Земјоделство и Рурален развој 2007-2013

²² Примарното земјоделско производство заедно со преработките на земјоделски производи

²³ 67.000 редовно вработени кои се 14%, а дополнителни 109.000 лица на сезонските работници кои се ангажирани повремено и лицата на кои земјоделството им претставува дополнителен приход

направиме тренд анализа, вработувањата кои ги генерира оваа гранка во последниве неколку години имаат надолен тренд²⁴.

Диверзификација на активностите во руралните средини во Македонија во овој момент речиси и не постои и не е значаен генератор на приходи и/или дополнителни приходи за руралните семејства поради значаен број на фактори, меѓутоа сепак се јавуваат индивидуални, неорганизирани и пионерски обиди на диверзификација на приходите во руралните средини како што се развој на рурален туризам, традиционални занаети и слично.

Колку диверзификацијата зависи од нивото на развој на примарното земјоделство. Руралниот развој во Македонија: диверзификација или унапредено примарно производство?

Кога станува збор за диверзификација во контекст на руралниот развој обично се зборува или за потребата за промени на комбинацијата од земјоделски активности на самата фарма (земјоделското стопанство) или за промени за развој на индустрии во руралните средини но, на оние индустрии кои не се зависни од фармите. Додека првата форма на диверзификација се јавува како потреба на намалување на ризикот од зависноста од само еден вид на производство за заштита од нестабилна продажба на домашните и странските пазари, додека втората форма на диверзификација се јавува како потреба за изнаоѓање на алтернатива за вработување на жителите на руралните средини надвор од земјоделството но, во самите рурални средини без нивно мигрирање во градовите. Во двата случаи диверзификацијата има за цел да се промени природата на вработувањата во руралните средини, а не само да се овозможи на една индивидуа или семејство да работи во повеќе професии²⁵.

Се поставува прашањето, дали Македонија треба да го искористи овој период пред влегувањето во ЕУ целосно кон унапредување на примарното земјоделство и агробизнисот или уште сега да се насочи кон диверзификација на активностите на населението во руралните средини следејќи ја политиката на ЕУ.

Имајќи го во предвид нивото на развој на нашите земјоделски стопанства, нивната ниска примена на модерни и нови технологии, расцепканоста на производните површини и следствено малото и неефикасно производство кое многу малку може да биде конкурентно на европскиот отворен пазар со пристапувањето во ЕУ, уште на тоа ако ги додадеме и ниското ниво на примена на европските стандарди, логиката за брза ориентација на нашиот рурален развој кон диверзификација наспроти концентрација на унапредување на земјоделството може да не донесе до ситуација на низок развој на примарно производство што значи комплетна неконкурентност и изумирање. Истовремено и домашната прехранбена индустрија која врши преработка на примарните производи може да се најде во ситуација на немање на сировини од домашно потекло. Следствено на тоа, резултатот ќе биде и слабо ниво на диверзификација затоа што диверзификацијата значи најпрво искористување на сите можности што ги нуди примарното земјоделство, а дури потоа изнаоѓање на активности кои ќе го дополнуваат приходот на земјоделските стопанства на и надвор од нив.

Од друга страна пак, концентрирањето на македонското земјоделство во

²⁴ Вкупниот број на вработени во примарниот сектор и преработувачките капацитети од 2000 година кога изнесувал 73.969 лица, во 2004 опаднал на 54.493 за во 2006 година да достигне бројка од 64.068 лица, според статистичките податоци на ДЗС

²⁵ Rural Livelihoods and Diversity in Developing Countries, Frank Ellis, Oxford University Press, 2000

следниот период кон унапредување на примарното земјоделство преку имплементирање на политики кои се стремат кон подобрување на квалитетот на земјоделските производи преку воведување на нови технологии кои резултираат со поефикасно производство и професионализација на земјоделството ќе овозможи поголема конкурентност на македонските земјоделски производи на европскиот пазар при отворањето на истиот. Истовремено зголеменото производство и ефикасност, како и професионализација на примарното производство ќе значи и подобра снабденост и искористеност на капацитетите на секундарното земјоделството, односно на прехранбената индустрија која претставува важен сектор за надворешната трговија на земјата. Дури тогаш при искористени потенцијали на примарното производство како начин на постигнување на рурален развој диверзификацијата можеби би имала поголема вредност.

Дилемата за тоа дали руралниот развој во овој период треба да се концентрира на унапредување на примарниот сектор или на диверзификација на земјоделството е прашање на политичка одлука и креирање на политиката за рурален развој. Свесни сме за тежината на оваа прашање, но исто така и дека ваква дебата е надвор од мандатот на општините, како и на ЦЕА за овој проект, но сепак сметаме дека е релевантно прашање кое треба да се напомене и во оваа прилика.

За да се одговори на ова отворено прашање потребно е да се изработи посебна студија при што добиениот одговор е од значителна важност за позиционирањето на општините во Македонија во однос на руралниот развој но и на други оператори во секторот. Затоа можеби е потребно креирање на национална политика за рурален развој во периодот пред пристапување кон ЕУ која ќе биде првенствено фокусирана и во склад со политиката за развој на примарното земјоделство и агробизнисот со цел подобрување на конкурентноста на примарниот сектор и обезбедување на услови за унапредување на квалитетот на животот во руралните средини, а дури потоа да се фокусира на диверзификација на руралната економија која ќе овозможи полесно приклучување на земјоделскиот сектор и на руралните средини кон отворениот европски пазар во чија конкурентност се повеќе и повеќе се инвестира.

+			-		
Примарно производство					
Зголемена ефикасност на производство			Неискористување на сите можности во руралната средина		
Професионализација на земјоделството			Нема намалување на ризикот преку диверзификација на приходите		
Зголемена конкурентност на странски пазари			Оддалечување од степенот на диверзификацијата со ЕУ		
Квалитетна суровина за преработувачката индустрија					
Зголемена додадена вредност на финални производи					

+	-
Диверзификација	
Намалена миграција село - град	Тешкотии со менување на менталитет на луѓето
Иновации, претприемаштво и туризам	Изгубено примарно производство
Зачувување традиционални занаети	Зголемена зависност од увоз на храна

Просечна големина на земјоделските стопанства во дел од ЕУ пред на станат нејзини членки

Просечна големина на фарма на земјите членки на ЕУ пред пристапување ²⁶				
	Кандидати Членки (година на податоци)	# на земјоделски стопанства	Просечна големина на ЗС ²⁷ -Физички лица (ha)	Просечна големина на ЗС -Правни лица (ha)
ЕУ 15	2001	6.800.000		19
Бугарија	2000	760.700	0,9	535,7
Кипар	1994	52.087		3,6
Чешка	2000	56.487	18	886
Естонија	2001	261.700	0,18	20,1
Унгарија	2000	966.916	4	311,9
Латвија	1998	124.900	12,8	487
Литванија	2001	537.000		7
Полска	2000	1.880.900		7,2
Романија	1998	3.946.630		2,67
Словачка	2001	6.695	36	1322
Словенија	1997	90.675	4,8	370
Турција	2001	3.000.000		6
Македонија ²⁸	2007	192.378		1,4

Ако ги разгледаме податоците од земјите кои денес се дел од ЕУ во времето кога се подготвувале за нивното пристапување кон Европската Унија и биле кандидати за пристап кон ЕУ, како што е и Македонија во моментот, генерално можеме да забележиме голема варијација на големината на земјоделските фарми помеѓу самите кандидатки но, забележливо е и дека нивната големина за поголемиот број на земји била помала од просекот на ЕУ-15 пред нивното пристапување.

Причините за варијациите на големината на земјоделските површини се повеќе бројни, но истата зависи пред се од големината на територијата на земјата како и на традицијата на производство на земјоделски култури. Меѓутоа значаен фактор исто

²⁶ За оние земји каде не постои поодделен податок за физички и правни лица просекот на земјоделското стопанство е на национално ниво без разлика на формата на сопственост врз земјоделски стопанства. Истовремено податоците се базираат на податоци кои ги собирала ЕУ (http://ec.europa.eu/agriculture/index_en.htm) кои пак се базираат на национални податоци пред пристапување кон ЕУ и можни се дискрепанции посебно во методите на мерење на национално ниво

²⁷ ЗС – Земјоделско стопанство (Земјоделско стопанство е организационо и деловно заокружена стопанска целина на која се врши земјоделска дејност и за која се води евиденција во МЗШВ поседува и/или располага со земјоделски имот. Земјоделското стопанство опфаќа една или повеќе производни единици. Земјоделско стопанство може да биде правно лице и/или семејно земјоделско стопанство. Закон за Земјоделство и Рурален Развој, Сл. Весник на РМ 134/2007)

²⁸ Податок пресметан од Земјоделски Попис 2007, ДЗС, како однос од користено земјоделско земјиште и бројот на индивидуални земјоделски стопанства. Додека односот на вкупно користеното земјиште и бројот на парцели во Македонија изнесува 0,42ха

така е и (не)постоењето на претходниот социјалистички систем кој во значаен број на горе наведените земји имал удел во парцелизацијата на земјиштето, како и традицијата на делење на земјиштето при наследство на имотот.

Исто така, може да се види дека правните лица (од економски причини) во сите земји поседуваат значително поголеми површини од физичките лица кои изнесуваат и по десетици пати поголеми просеци отколку површините на земјоделските стопанства во сопственост на физичките лица. Меѓутоа, бројот на земјоделски стопанства во сопственост на правните лица е секогаш неспоредливо помал од бројот на малите фамилијарни земјоделски стопанства.

Просечната големина на едно македонско земјоделско стопанство (вклучувајќи ги и правните и физичките лица) изнесува 1,4ха кое претставува исклучително мала површина за да биде конкурентна на ЕУ пазарот со пристапување кон истиот и претставува релативно низок просек на големина пред пристапување споредено со земјите кои веќе се дел од ЕУ речиси една деценија. Се очекува тренд на намалување на вкупниот број на земјоделските стопанства, но зголемување на просечната големина на земјоделските стопанства во периодот до и по пристапување на кон ЕУ. Овој тренд е забележан кај сите горе наведени земји кои се веќе дел од ЕУ по нивното пристапување кон унијата. Причината е поради зголемената конкуренција на отворениот пазар, професионализацијата, модернизација, како и политиките на унијата кои се однесуваат на земјоделството, со кое генерално се издвојуваат значајни средства за поддршка на земјоделското производство но, наменети се за одржливи фарми кои пак имаат одредена минимална големина за да бидат исплатливи и конкурентни. Затоа, посебно е важно македонските земјоделски стопанства што побрзо и поинтензивно да се искористат можните алтернативи за окрупнување на нивната големина (партнерства, професионализација, задругарство итн.) за да бидат што поспремни со секој чекор на отворање на пазарите односно со зголемување на конкуренцијата и во делот на земјоделството и руралниот развој.

Руралниот туризам пак е сектор чии потенцијали се недоволно искористени како на национално така и на локално ниво. За искористување на можностите на ОГБ за развој на руралниот туризам во било која форма најпрво потребно е да се изврши мапирање на сите оние атрактивни и потенцијални капацитети кои ќе придонесат кон иницирање на инвестиции во делот на руралниот туризам како што се сместувачки капацитети, објекти за гастрономија и забава, настани и манифестации, културни институции, верски објекти, археолошки објекти, природни убавини и паркови, споменици на културата, спортско рекреативни комплекси и ловишта, шопинг центри, легенди и преданија, архитектура, сервисни услуги и информации, и други поважни информации за домашни и странски туристи. Посебен акцент при мапирањето треба да се стави и на можностите за економско искористување на уникатни и вредни аспекти од селската традиција, култура, знаења и слично.

Најголем потенцијален ефект при поддршка на традиционални, културни, природни и слични богатства преку развој на туризам и туристичка понуда во рурална средина ќе имаат фамилијарните бизниси, занаети и слично кои имаат најголем потенцијал да ја заживеат руралната средина посебно кога треба да очекуваме значаен тренд на уште помасовно намалување на бројот на лица со мали посеви да го напуштат приманото земјоделство како извор на приходи во руралните средини.

Имајќи ги во предвид природните и културните ресурси со кои располага ОГБ, руралниот туризам треба да се фокусира кон развој на содржини за рекреација, спорт, трекинг, велосипедизам, планинарење и други иновативни содржини како и развој на фамилијарни услуги на село кои би придонеле кон диверзификација на економските активности во руралните средини. Истовремено, развивање на дополнителни содржини за потенцијалните туристи треба да се во насока на спортско – забавни настани како и еколошки туризам и гастрономија. Искористување на сместувачки капацитети посебно во оние викенд населби кои веќе се формираат, кетеринг услуги и понуда на локални специјалитети се првите чекори кои би го поттикнале руралните туризам. Како што беше споменато, изобилството на археолошки објекти исто така би можеле да станат интересно место за посета. Плановите за развој на еко-паркот Раштак, прогласувањето на локалитетот Острово за заштитено подрачје- споменик на природата се исто така можност за развој на еколошкиот туризам во општината.

Промовирање, едукација, поддршка за диверзификација на економски активности во рурални средини ќе има најголем придонес за развој на индивидуалните фарми/земјоделски стопанства, микропретпријатијата, задругите и другите форми на здружување кои би придонеле кон развој на руралниот туризам, мали преработувачки капацитети на фарма за традиционални производи карактеристични за дадените населени места, традиционални занаетчиски дејности и услуги поврзани со земјоделството и руралната популација, на кој начин би се диверсифицирале приходите на земјоделските стопанства кои не се доволно големи да бидат рентабилни, а зависат само од примарното земјоделство, а истовремено би се отвориле можности за креирање на нови микропретпријатија, фамилијарни бизниси и ќе се овозможат нови вработувања. На овој начин преку поддршка на такви фамилијарни микропретпријатија се потпомага диверзификацијата и мултифункционалноста на земјоделството во руралните средини преку кои се зачувуваат руралните економии како и културно наследство на истите. Ваквите иницијативи и идеи вклучувајќи ги и занаетите се област која исто така ќе биде финансирана од ИПАРД инструментот за претпристапна помош.

Државата секоја година од буџетот (*Закон за извршување на Буџетот, за 2009 во Сл. Весник 166/2009*) издвојува средства за финансирање на земјоделството и руралниот развој. Финансирањето е по основ на две програми:

1. Програма за поддршка на земјоделството
2. Програма за поддршка на руралниот развој

(за 2009 објавена во Сл. Весник 3/2009)

Овие две програми за 2009 изнесуваат вкупно околу 70 милиони евра а за следната година се очекува според најавите на Владата да изнесуваат 100 милион евра. За првата програма можат да аплицираат сите евидентирани земјоделски стопанства во МЗШВ и ги добиваат оние кои ги исполнуваат критериумите. За програмата за рурален развој потребно е подготовка и на дополнителни елементи како што е и бизнис план кој треба да биде реализиран и кој ги следи чекорите кои ги бараат ИПАРД фондовите на посимплифициран начин. Додека програмата за земјоделство се однесува на производството, програмата за рурален развој се однесува на поддршка во инвестиции.

Инфраструктура

Како што беше напоменато, инфраструктурата посебно во руралните населени места во ОГБ не се на завидно ниво и е потребна значителна инвестиција за нејзино

унапредување. Инфраструктурата како една од најважните фактори за развој е идентификуван проблем во стратегијата за локален економски развој и во однос на истата ОГБ во акциониот план на стратегијата има планирано значаен број на инфраструктури активности кои имаат за цел да се унапредат и подобрат условите за живеење во ОГБ но и да се создадат повеќе услови за инвестирање во бизниси кои ќе ја зачуваат локалната култура и ќе ги намалат мигрирањето од руралните во урбаните средини на населението.

Можности за финансирање на руралната економија

Атрактивност за деловен развој и инвестиции

ОГБ е општина во која има голем број на правни лица и кои сметаат дека урбаниот дел на општината преставува атрактивна локација за инвестиции. Сепак руралниот дел од општината не претставува толку атрактивно место за инвестиции. За таа цел потребно е општинската администрација да се залага во имплементација на проекти и активности кои ќе го зголеми интересот на приватните инвеститори да инвестираат во овие делови од општината. Искуството во другите земји покажува дека сепак најголемите и најважните двигатели на руралниот развој се фамилијарните бизниси во руралните средини. Со цел да се поттикнат и зголемат можностите за нови микро и мали бизниси потребно е најпрво подигање на свеста на населението за можностите во руралните средини, промоција на можностите за инвестиции во руралните средини преку креирање на локални бизниси, овозможување на институционална поддршка на заинтересираните страни за инвестиции како и ефикасно спроведување на административно барања за основање и функционирање на новите ентитети.

Освен сопствени средства за финансирање на приватните лица, општината преку креирање на јавно-приватни партнерства со инвеститори може да даде свој удел во поголеми и позначајни проекти кои ќе ги подобрат животните услови во руралните средини на ОГБ посебно во делот на инфраструктурните проекти кои исто така се поддржуваат и од средства од Европската Банка за Обнова и Развој (ЕБОР) и Европската Инвестициона Банка (ЕИБ) преку Македонската Банка за Поддршка на Развојот (МБПР) и други кредитни форми. Неминовно е да се истакне уште еднаш дека подобната инфраструктура е клучен основен фактор за било кој инвеститор размислува некаква посериозна инвестиција во било која споменатата можност за рурален развој.

Годишната национална програма за финансиска поддршка на руралниот развој секоја година е со тренд на зголемен буџет и поддржува инвестиции за унапредување на руралниот развој при што тие средства се сметаат за комплементарни на средствата кои треба да бидат достапни на Македонија преку ИПАРД. Националната поддршка на руралниот развој поддржува инвестиции во делот на подобрување на конкурентноста и модернизација на земјоделските стопанства, инвестиции за зголемување на вредноста на производите и маркетинг, рурална инфраструктура, промоција на рурален туризам, обновливи енергии во земјоделството, едукација и унапредување на човечките ресурси во земјоделството и тн.

Воведувањето на Инструментот за претпристапна помош за Македонија како кандидат за членство на ЕУ и овозможува користење на значајна сума на средства од 36,7 милиони евра петтата компонента за рурален развој (ИПАРД) од програмата 2007-2013г. Овие средства се значајна финансиска помош на принцип на кофинансирање чија цел е подобрување на конкурентноста на земјоделските стопанства и прехранбената индустрија со цел да соодветствува со стандардите на ЕУ, обезбедувајќи одржлива животна средина, социјален и економски развој на руралните средини преку промовирање на економските дејности и можности за вработување. Финансиската помош е нагласено фокусирана кон инвестиции за модернизација на

земјоделските стопанства, преработувачки капацитети и програми за рурален развој со цел создавање на одржливо земјоделско производство и рурален развој.

Но, важно е да се истакне дека финансиските средства се достапни главно на основа на сопственост или долгогодишен наем. Тоа значи дека оние лица кои не користат сопствено земјиште за производство (во делот на поддршка на примарното производство) туку главно користат земјиште под наем на краток рок (договори пократки од 10 години) нема да бидат во можност да ги искористат овие можности за ко-финансирање на инвестиција. Дополнително проблемот со сопственост врз некои парцели како и расцепканоста на парцелите (малите површини по парцела) исто така можно е да се јават како проблем за искористување на финансиите во земјоделството.

Преку дополнителна помош, посебно преку едукација на руралното население како и предпочување на основните проблеми со кои се соочува земјоделството и начините како да се премостат, едукација за можните извори на финансирање, одржување на форуми за комуникација помеѓу примарните земјоделци преку нивни здруженија со другите учесници во вредносните синџир би се постигнале подобри начини за комуникација и премостување на проблемите, итн. е место каде општината би можела да се вклучи како фасилитатор.

Зајакнување на граѓанското општество

Граѓанското општество игра значајна улога во развојот и поддршка на развојот и подигање на општествена свест во зависност од сферата во која делуваат. Поддршка на граѓанскиот сектор во делот на руралниот развој, развојот на МСП и заштита на животната средина имаат во ОГБ позитивно ќе придонесат во целокупниот развој на руралните средини.

Посебно значајно е зголемувањето на активностите и вклучување во активностите од страна на чинителите на руралниот развој во општината кон оние граѓански организации и фондации кои ја докажале својата улога во развојот на земјоделството и руралниот развој. Дел од нив се Федерацијата на фармери на Македонија, Фондацијата агро-центар за едукација, разни еколошки друштва и др. Но, сепак поголемото интегрирање во здруженија и други форми на здружување во граѓанскиот сектор на засегнатите страни за поголеми лобирачки можности, за постигање на заеднички цели, разменување на искуства и знаење, зголемување на свеста за можностите во руралните средини, унапредување на нивото на МСП и др. Ќе овозможат подобрување на руралниот развој и во ОГБ..

Можности за социо-економски развој во ОБГ и преку-гранична соработка Регионална соработка

ОГБ е дел од Скопскиот плански регион кој претставува природно поврзан регион кој како и останатите плански региони во Македонија ќе ги реализираат целите кои се во склоп на Стратегијата за регионален развој на РМ кои се предвидени да се реализираат преку различни извори на финансирање (буџет на РМ, буџети на ЕЛС, средства од ЕУ, донации и спонзорства и др.)²⁹. Во склоп на скопскиот регион соработката на општините треба да биде на високо ниво со цел координирање, усогласување и постигање на заедничките проекти за унапредување на развојот во регионот. Главните области на соработка во склоп на регионот а со цел развој на руралните средините се: инфраструктури проекти (комунални, транспортни, енергетски итн.), управување со цврст отпад, рециклирање и преработка на отпад, заштита на животната средина, поддршка за поттикнување на развојот на микро и МСП, унапредување на неформалното образование во земјоделството, унапредување на

²⁹ Законот за рамномерен регионален развој

здравствената и социјалната заштита, збогатување на туристичката понуда вклучувајќи го и руралниот туризам како значајна компонента итн.

Прекугранична соработка

Втората компонента на ИПА е прекугранична соработка помеѓу земјите кандидати и потенцијални земји кандидати, и помеѓу нив и земјите на ЕУ. Со неа може да се финансира учеството на земјите кориснички со транснационалните програми за соработка. ОГБ може да се квалификува за учество на транснационалната програма која пак главно се фокусира на поддршка при финансирање на проекти од областа на: иновации, животна средина; пристапност; одржлив урбан развој.³⁰ Целите на програмата се развиваат партнерства и запознавање на кандидатките со програмите за соработка на структурните ЕУ фондови.

³⁰ <http://www.delmkd.ec.europa.eu/en/bilateral-relations/CBC%20IPA%202008%20The%20former%20Yugoslav%20%20Macedonia%20ERDF.pdf>.

6. Студии на случај за типични села во општината

7. АНЕКС

Пристапот на ЦЕА за проектот за изработка на подстратегијата за рурален развој на ОГБ се базира на Европската иницијатива за рурален развој LEADER + и LEADER II.

Главниот концепт на пристапот LEADER³¹ кој се применува во ЕУ уште од 1991 година се јавува како потреба поради фактот што руралните средини во ЕУ се разнолики и различни поради што ефикасноста и ефективноста на развојните стратегии е многу поголема доколку се донесат, усвојат и имплементираат на локално ниво од страна на локалните учесници преку јасни и транспарентни процедури, со поддршка од локалната администрација и со потребната техничка поддршка за трансфер на добрите практики.

Главните карактеристики кои го сочинуваат овој пристап и кои се користат како алатка за донесување и имплементација на локалните развојни стратегии во руралните подрачја се:

1. *Локални развојни стратегии* базирани на специфичните локални карактеристики преку кои се препознаваат локалните јаки страни и слабости па следствено активностите кои се превземаат за развој на подрачјето се точно креирани за потребите на истото.
2. *Bottom-up пристап* каде локалните чинители (населението, посебните економски и социјални групи, претставници на приватниот и на јавниот сектор итн.) учествуваат при носењето на одлуки за стратегијата како и селекцијата на приоритетите кои треба да се следат и активно учествуваат при имплементацијата на активностите, кои пак се во склоп на националните и на регионалните приоритети и стратегии.
3. *Јавни-приватни партнерства LAG*³² – *локални групи за активности* – составени од членови на јавниот, приватниот, цивилниот сектор, итн. чија задача е идентификација и имплементација на локалната стратегија за рурален развој, носење на одлуки за алоцирање на финансиски ресурси и управување со истите
4. *Фасилитирање иновации* преку стимулирање на нови иновативни пристапи или трансфер на постоечки ефективни пристапи за развој на руралните подрачја овозможено преку флексибилноста на пристапот, врските помеѓу засегнатите страни како и слободата при носење на одлуките за локален развој
5. *Интегриран повеќе-секторски пристап* на активностите
6. *Вмрежување* на повеќе локални групи за активности, администрацијата, други организации и засегнати страни преку кои се разменуваат постигнувањата, добрите практики, дисеминација на иновации и слично
7. *Соработка* помеѓу локалните групи за активности од други подрачја преку имплементација на заеднички проекти.

³¹ Од Француски *Liaison entre actions de développement rural* – врски помеѓу активностите за рурален развој.

³² LAG – Local Action Group.